

УДК 347.15/17:004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v057.2025.13>

Давидова Ірина Віталівна,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0001-5622-671X

Токарева Віра Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-8409-1477

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРИВАТНОСТІ (НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ) У ЗАХІДНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Постановка проблеми. У сучасну епоху цифрових технологій, масової обробки даних та поширення електронної комунікації концепція приватності (недоторканності приватного життя) набуває особливої актуальності. У західній правовій доктрині право на приватність пройшло складний шлях розвитку – від суто фізичного усамітнення до правового визнання контролю над персональними даними. Разом з тим, у контексті глобалізації та зростаючого впливу транснаціональних цифрових платформ виникає необхідність переосмислення традиційного розуміння цього права.

Актуальність дослідження зумовлена не лише стрімким розвитком інформаційних технологій, а й юридичними викликами, які постають перед національними правовими системами у спробах гармонізувати положення щодо приватності з фундаментальними правами людини. Саме тому аналіз еволюції концепції приватності у західній правовій доктрині дозволяє краще зрозуміти теоретико-правові засади цього інституту, а також визначити перспективи його розвитку в умовах нових суспільних реалій.

Метою статті є дослідження питання формування концепції приватності (недоторканності приватного життя) у західній правовій доктрині.

Стан дослідження теми. Питанням приватності, формування розуміння та концептуального розуміння приватності в науковій літературі приділено увагу такими науковцями, як: Л. Брандейс, У. Проссер, А. Солов, С. Уоррен, Дж. Уїтман та ін. Разом з тим, в умовах стрімкого розвитку та практичного впровадження інформаційних технологій в повсякденне життя, потребують наукового дослідження

питання щодо концептуального розуміння приватності в нинішніх умовах (електронної ідентифікації особи, її автентифікації тощо).

Виклад основного матеріалу. Вперше визначення приватності було сформульовано С. Уорреном та суддею США Л. Брандейсом у 1890 році як «права бути залишеними у спокої» [1].

Цікаво, що в середині 1800 років навіть дзеркало не було універсальним предметом життя Великобританії та США, тому, власне, ідея фотографії сприймалась як «захоплення обліку особи», а те, що стороння особа може скористатися або проконтролювати цей облік викликало занепокоєння та тривожність. Тому поштовхом для формулювання визначення приватності вважається винайдення фото камер Eastman Kodak наприкінці XIX ст., яке поставило питання кваліфікації дій фотографів, які використовували камери та робили фото не отримавши згоду фізичної особи [2]. Формуючи межі приватності С. Уоррен та суддя Л. Брандейс зазначили, що право на приватність не поширюється на тих осіб «які відмовилися від права жити власною життям, прихованим від публічного спостереження». Маючи на увазі кандидатів на державні посади та осіб, які займають державні посади, таким чином, визначивши основу для сучасних винятків для висвітлення у пресі публічного розкриття приватних деліктів. Означене виключення з права на приватність застосовується й у сучасній практиці правозастосування.

Сформульований наприкінці XIX ст. підхід до права на приватність як права на контроль за інформацією про себе був прийнятий більшістю правників, оскільки забезпечував необхідну для

розкриття персональних даних (суд публікує рішення без редагування персональної інформації); спотворення даних шляхом поширення неправдивих даних або таких, що вводять в оману [8].

За твердженням Д. Солова питання приватності покладено в основу особистої ідентичності та особистої свободи, а концепція приватності, постійного розвивається з огляду на еволюцію суспільного життя. Д. Солов зазначає, що «законодавство про захист персональних даних переважно ґрунтується на презумпції управління суб'єктами власною приватністю як засобу забезпечення приватністю з боку держави» [9]. Д. Солов стверджує, що «домінуючий підхід, покладений у правове регулювання США складається з двох ключових елементів: поінформованість суб'єкта та його вибір» [10]. Закон надає фізичним особам права, зокрема згоду на обробку, на які дозволяють приймати рішення з приводу управління їх даними.

На думку К. Кумаями розуміння приватності пов'язано із ідентичністю та свободою особи, розрізняючи в межах категорії дві складові: «інформаційну приватність» та «приватність при прийнятті рішень», де під інформаційною приватністю розуміється право особи обмежувати та контролювати «здатність інших осіб отримувати, поширювати, використовувати інформацію про нього», а приватність при прийнятті рішень включає право особи приймати рішення стосовно свого приватного життя, сім'ї, дітей, особистих відносин тощо [11]. Водночас, судова практика США пропонує переважний захист саме реалізації права на приватність при прийнятті рішень, визнаючи його «фундаментальним правом» [10].

В контексті сьогодення в Інтернет-просторі гостро постає проблема втручання у сферу прийняття рішень через постійний вплив персоніфікованих новин та таргетованої реклами на особу які маніпулюють, спонукають до вчинення дій та прийняття рішень (придбання товарів, послуг, голосування за певного кандидата, тощо) [12].

Зокрема, Дж. Уйтман порівнюючи підходи до приватності у доктрині США та ЄС стверджує, що в основі американського підходу покладено раціональне відношення до поваги свободи особи. Європейський підхід основну увагу приділяє приватності як невід'ємної складової гідності особи [13]. Зазначені відмінності пояснюються впливом на обсяг права засад раціональності. З точки зору європейського підходу правове регулювання приватності у США є досить розмежованим та характеризується мінімалізмом. В свою чергу європейський підхід до захисту приватності з американської точки зору є більш широким.

А. Уестін визначає право на інформаційну приватність як право особи приймати рішення, про ступінь відкритості та закритості по відношенню до зовнішнього світу, яку інформацію розкривати або залишити у таємниці. Науковець виділив такі елементи права на інформаційну приватність: право на самотність, право на інтимність, право на анонімність, право контролювати інформацію про себе. При цьому він зазначив, що межі інформаційної приватності динамічні та базуються на бажанні конкретної фізичної особи розкривати данні про себе, включає право на інформаційне самовизначення особи, яке забезпечує особі можливість встановлювати форму використання власних персональних даних [14].

Також важливим в цьому контексті є й дослідження, проведене Університетом Лафборо у Лондоні, в результаті якого було розроблено керівництво з оцінки ризиків, викликаних порушенням недоторканності приватного життя (під редагуванням професора Р. Кларка). Науковець визначив недоторканність приватного життя як право особи на особистий простір, вільний від втручання інших осіб та організацій [15]. У своїх дослідженнях проведених у 90-х роках Р. Кларк сформулював чотири сфери приватності: 1) недоторканість особи як такої (фізична) – захист людини від небажаного впливу на неї, як то катування та пересадка органів, право на відмову від вакцинації, переливання крові, надання біометричних даних тощо; 2) недоторканість поведінки особи (поведінкова) – сексуальні вподобання та звички, політичні та релігійні погляди, захист особистого простору та приватних місць від несанкціонованого спостереження та втручання; 3) недоторканість комунікацій (комунікаційна) – право на свободу комунікації, таємниці листування, в тому числі електронних та телефонних розмов, захист від стеження; 4) недоторканість персональних даних – забезпечення прав громадян в сфері персональних даних, включаючи їх обіг та контроль. Завдяки тісному взаємозв'язку між обчислювальною технікою та комунікаціями, що відбувається з 1980-х років, відносно недоторканості комунікації та недоторканості персональних даних науковець пропонує використовувати термін «недоторканість інформації або інформаційна приватність» для позначення поєднання конфіденційності комунікацій і конфіденційності даних.

Згодом Р. Кларком було сформульовано п'ять сфер недоторканності приватного життя – недоторканність приватного досвіду. Зокрема, дослідник зазначає, що люди набувають досвіду, придбавають, беруть у тимчасове користування літературу, відео, спілкуються один з одним як

особисто так і за допомогою засобів зв'язку (науковець розрізняє масове відеоспостереження та спостереження окремих приватних осіб) і відвідують події в прямому ефірі, кіно із іншими учасниками. Якщо донедавна постійного відеоспостереження, запису розмов не відбувалося, то наразі читання, перегляд відео та зображень в мережі зберігається та контролюється корпораціями; зберігаються всі вчинки; відстежується місцезнаходження та перебування тощо. Ці данні науковець називає «персональним досвідом осіб» який експлуатується зацікавленими суб'єктами.

З огляду на те, що у Конституції США безпосередньо не передбачено право на недоторканність приватного життя та захист персональних даних, розвиток концепції приватності поступово відбувався завдяки провотворчості судів, зокрема Верховного суду США. Водночас для становлення концепції знадобився значний час. У 1928 р. у справі *Olmstead v. United States* з приводу несанкціонованого прослуховування телефонних розмов суд послався на Четверту поправку до Конституції США, яка забороняє несанкціоновані обшуки та затримання, та вимагає щоб будь-які ордери на обшук видавалися лише судом при наявності достатніх підстав, зазначив про можливість поширення її застосування на телефонні розмови та в решті решт застосував законодавств про власність, визнавши недобросовісними віднесення дротів до частини домів та офісів, протягнутих повз дороги. Надалі у справі *Goldman v. United States* суд розширив дію Четвертої поправки. В обох справах суд не дослідив розвиток та вплив технологій у суспільстві. Підхід було змінено Верховним судом у справі *Katz v. United States* лише у 1967 році визнавши, що використання урядом електронних пристроїв для записування всередині телефонної будки без належної ухвали суду порушує Четверту поправку Конституції США, зазначивши, що четверта поправка захищає саме людей, а не місця. Таким рішенням суд істотними чином зрушив тогочасну правозастосовчу практику та зазначив: людина прагне зберігати недоторканність приватного життя, в межах доступних суспільству. Суддя спробував сформулювати концепцію «розумні очікування недоторканності приватного життя», який є прийнятним для застосування у справах, пов'язаних із обшуком та доступом до окремих різновидів даних як то медичних даних, водночас він не надає належних меж в оцінці Четвертої поправки даних якими володіє тертя особа, як це відбуваються в епоху цифрових технологій та було певної мірою прийнята в рішеннях ЄСПЛ в різних інтерпретаціях.

О.С. Керр зазначає з даного приводу, що застосування Четвертої поправки було не ефективним. Серед іншого тому, що користувач не має розумні очікування захисту недоторканності приватного життя відносно даних переданих третій особі (постачальнику послуг Інтернету) [16]. Застосування Четвертої поправки Конституції США по відношенню до листування та відправки повідомлень в Інтернеті вимагали її широкого тлумачення та тому підштовхнули до формування підходу передбаченого Актом про зберігання повідомлень, який є частиною Акта про захист права на недоторканність приватного життя в електронних повідомленнях прийнятого Конгресом США 1986 році для захисту права на недоторканність приватного життя в умовах цифровізації [17].

Відтак Акт про зберігання повідомлень, запровадив заходи аналогічні до Четвертої поправки Конституції США та обмежив можливість запитувати розкривати данні користувачів платформ третім особам та органам державної влади. Саме посилення положення Акту про зберігання повідомлень використовувалися як платформи для відмови у наданні доступу до акаунтів спадкоємцям, так і будь-яким іншим особам.

Враховуючи викладене, у правовій доктрині США не має єдності розуміння права на недоторканність приватного життя. Регулювання індустрії онлайн-збору даних у США є наслідком політичних рішень та переконаності політиків у здатність ринків загалом до саморегулювання. Фрагментованість регулювання США стає очевидною порівняно з правилами ЄС.

Зазначимо, що закріплення права на недоторканність приватного життя отримало своє поширення в конституціях держав континентальної правової системи, які були прийняті після Другої світової війни. Так, ФРН характеризується сталою традицією захисту недоторканності приватного життя та верховенства права. У 1983 р. Федеральний Конституційний суд ФРН ухвалив рішення, яким визнав право на вільний розвиток особи та право на інформаційне самовизначення (можливість встановлювати форми використання даних про особу) [18]. Було здійснено перепис населення згідно із Законом «Про перепис 1983 року», провідною метою якого було отримання актуальної інформації про населення, що складає базу для прийняття федеральними, регіональними та муніципальними органами рішень в області економічної та соціальної політики. В Законі містилося положення про те, що результати перепису можуть бути співставлені із даними інших державних баз для цілей право застосування, яке викликало дискусії та звернення до Конституційного суду ФРН.

Спираючись на ст. 2.1 та ст. 1.1 Конституції ФРН, що захищають право на гідність особи, Конституційний Суд прийняв рішення про неконституційність зазначеного положень, що тогочасні, станом на 1983 рік, технології обробки даних дають змогу зберігати інформацію про осіб, легко отримувати доступ, поєднувати данні із різних баз та створити профілі особи. Суд зазначив, що за відсутності у особи даних про те, хто та якими саме даними володіє, особи можуть утримуватимуться від певної поведінки, побоюючись, про майбутні ризики обмеження їх самовизначення. Суд вказав, що «в контексті сучасних технологій обробки даних, вільний розвиток особи передбачає, захист осіб від необмеженого збору, зберігання, використання та передачі їх персональних даних. Такий захист належить до фундаментальних прав, передбачених у статті 2.1 та ст. 1.1 Конституції» [19].

В контексті досліджуваного питання важливо зазначити, що право на інформаційне самовизначення відображене у ст. 8 Хартії ЄС про основні права від 07.12.2000 р., яка визнає право кожної людини на охорону даних які її стосуються, передбачає право вирішувати, кому, за яких обставини та які данні про себе розкривати, обізнаність про передання персональних даних та їх обробку (прозорість процедури обробки персональних даних), свободу вибору при переданні персональних даних для обробки. Такі дані повинні використовуватися належним чином для певних цілей та на підставі згоди фізичної особи чи інших підстав, встановлених законом. Кожен має право на доступ до персональних даних та право несення виправлень в них через неточності [20].

Висновки. Отже, концепція приватності в західній правовій доктрині формувалась поступово, на основі зміни соціального устрою, філософських поглядів на природу людини, а також технічного прогресу. Від класичної ідеї «права бути залишеним у спокої» до сучасних підходів, які охоплюють цифрову ідентичність, інформаційну безпеку та персональні дані. Розвиток цього інституту засвідчує його гнучкість і водночас необхідність постійної адаптації до нових викликів.

Право на інформаційне самовизначення в цілому розуміється як право особи визначати: хто, яким чином, з якою метою може обробляти персональні дані про фізичну особу та іншу персональну інформацію про особу. Право на самовизначення пронизане ідеєю конституційної заборони на втручання у приватне життя особи, насамперед у її інформаційному вимірі (яке формується за допомогою засобів цифрового зв'язку), без його згоди.

В результаті проведеного дослідження вважаємо за доцільне виділити наступні напрямки роботи щодо розвитку концепції приватності: по-перше, удосконалити законодавства країн щодо захисту персональних даних у цифровому середовищі; впровадити єдину концептуальну модель приватності, яка враховувала б як традиційні, так і новітні виклики, пов'язані з технологіями штучного інтелекту, масовим спостереженням та Big Data.; поглибити міждисциплінарні дослідження на стику права, етики та інформаційних технологій з метою вироблення універсальних стандартів у сфері захисту приватного життя; посилити роль правової освіти та підвищення цифрової обізнаності громадян як важливих елементів забезпечення права на приватність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Samuel D. Warren & Louis D. Brandeis, *The Right to Privacy*, 4 HARV. L. REV. 193 (1890).
2. Robert E. Mensel *Kodakers Lying in Wait: Amateur Photography and the Right of Privacy in New York*, 43 AM. Q. 24, 28 (1991)
3. Gill v. Hearst Publ'g Co., 253 P.2d 441, 446 (Cal. 1953).
4. Декларація про свободу політичної дискусії у засобах масової інформації, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 12.02.2004. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU04357>
5. Право на приватність: Резолюція № 1165 (1998) ПАРЕ. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-privatnist/>
6. William L. Prosser, *Privacy*, 48 CAL. L. REV. 383, 389 (1960).
7. Neil M. Richards, Daniel J. Solove, *Privacy's Other Path: Recovering the Law of Confidentiality*, 96 GEO. L.J. 123, 149 (2007).
8. Daniel J. Solove A Taxonomy of Privacy, *University of Pennsylvania Law Review* № 154. vol.154. (2006). Available at: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol154/iss3/1
9. Solove D. J. The Myth of the Privacy Paradox. *George Washington Law Review*. Vol. 89. 1. 5. (2020).
10. Solove D. J. Introduction: Privacy Self-Management and the Consent Dilemma. *Harvard Law Review*. Vol. 126. 7. 1883. (2013).
11. Neil M. Richards, *The Information Privacy Law Project*, 94 GEO. L.J. 1087, 1105 (2006).
12. Z. Zarsky, *Online Privacy, Tailoring, and Persuasion*, in *PRIVACY AND TECHNOLOGIES OF IDENTITY: A CROSS-DISCIPLINARY CONVERSATION* 209, 215.
13. James Q. Whitman, *The Two Western Cultures of Privacy: Dignity Versus Liberty*, 113 YALE L.J. 1151, 1208 (2004).
14. Westin A. *Privacy and Freedom*. New York : Atheneum. P. 22. (1967).
15. Clarke R. What's 'Privacy'? URL: <http://www.rogerclarke.com/DV/Privacy.html>
16. Kerr O. S. A User's Guide to the Stored Communications Act, and a Legislator's Guide to Amending It. *The George Washington Law Review*. 72. 6. 1208-1243. (2004).

17. Electronic Communications Privacy Act of 1986. 18 USC 2510. Oct. 21, 1986. URL: <https://www.loc.gov/law/opportunities/PDFs/ElectronicCommunicationsPrivacyAct-PL199-508.pdf>
18. Bundesverfassungsgericht [BVerfG] [Federal Constitutional Court] Dec. 15. 65. (1983). Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts [BVerfGE] 1 (F.R.G.), available at <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv065001.html>.
19. Bennett C. Regulating Privacy: Data Protection and Public Policy in Europe and the United States. Ithaca, NY : Cornell University Press. 20. (1992).
20. Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>

Давидова Ірина Віталівна, Токарева Віра Олександрівна

До питання формування концепції приватності (недоторканності приватного життя) у західній правовій доктрині

Стаття присвячена аналізу питань формування концепції приватності (недоторканності приватного життя) у західній правовій доктрині. Проаналізовано історичне формування концепції приватності, розглянуто позиції науковців та позиції суду з даного питання.

Зроблено висновок про те, що концепція приватності в західній правовій доктрині формувалась поступово, на основі зміни соціального устрою, філософських поглядів на природу людини, а також технічного прогресу. Від класичної ідеї «права бути залишеним у спокої» до сучасних підходів, які охоплюють цифрову ідентичність, інформаційну безпеку та персональні дані. Розвиток цього інституту засвідчує його гнучкість і водночас необхідність постійної адаптації до нових викликів.

Зазначено, що право на інформаційне самовизначення в цілому розуміється як право особи визначати: хто, яким чином, з якою метою може обробляти персональні дані про фізичну особу та іншу персональну інформацію про особу. Право на самовизначення пронизане ідеєю конституційної заборони на втручання у приватне життя особи, насамперед у її інформаційному вимірі (яке формується за допомогою засобів цифрового зв'язку), без його згоди.

В результаті проведеного дослідження запропоновано виділити наступні напрямки роботи щодо розвитку концепції приватності: по-перше, удосконалити законодавства країн щодо захисту персональних даних у цифровому середовищі; впровадити єдину концептуальну модель приватності, яка враховувала б як традиційні, так і новітні виклики, пов'язані з технологіями штучного інтелекту, масовим спостереженням та Big Data; поглибити міждисциплінарні дослідження на стику права, етики та інформаційних технологій з метою вироблення універсальних стандартів у сфері захисту приватного життя; посилити роль правової освіти та підвищення цифрової обізнаності громадян як важливих елементів забезпечення права на приватність.

Ключові слова: недоторканість приватного життя, особисті немайнові права, цифрові права, приватність, концепція приватності, право на інформаційне самовизначення, інформаційна приватність, право на приватність, фізична особа, інформаційні технології, штучний інтелект, цифрове середовище.

Davydova Iryna, Tokareva Vira

On the issue of forming the concept of privacy (intangibility of private life) in western legal doctrine

The article is devoted to the analysis of the issues of forming the concept of privacy (inviolability of private life) in Western legal doctrine. The historical formation of the concept of privacy is analyzed, the positions of scientists and the court on this issue are considered.

It is concluded that the concept of privacy in Western legal doctrine was formed gradually, based on changes in the social structure, philosophical views on human nature, as well as technical progress. From the classical idea of the "right to be left alone" to modern approaches that encompass digital identity, information security and personal data. The development of this institution demonstrates its flexibility and at the same time the need for constant adaptation to new challenges.

It is noted that the right to informational self-determination is generally understood as the right of a person to determine: who, how, for what purpose can process personal data about an individual and other personal information about an individual. The right to self-determination is permeated by the idea of a constitutional prohibition on interference in a person's private life, primarily in its information dimension (which is formed using digital communication tools), without his consent.

As a result of the study, it was proposed to highlight the following areas of work on the development of the concept of privacy: first, to improve the legislation of countries on the protection of personal data in the digital environment; to introduce a single conceptual model of privacy that would take into account both traditional and new challenges associated with artificial intelligence technologies, mass surveillance and Big Data; to deepen interdisciplinary research at the intersection of law, ethics and information technologies in order to develop universal standards in the field of privacy protection; to strengthen the role of legal education and increasing digital awareness of citizens as important elements of ensuring the right to privacy.

Key words: privacy, personal non-property rights, digital rights, privacy, concept of privacy, right to informational self-determination, informational privacy, right to privacy, individual, information technology, artificial intelligence, digital environment.